

értelmezésében teljes konszenzus jellemző az irodalomtörténet-írásra, s az egyes tanulmányok inkább az érzékeny Ányos Pálról kialakított képet árnyaló, kiegészítő eredményeket közölnek. Alaposabban szemügyre véve azonban némi terminológiai feszültség érezhető. Bíró Ferenc Beszenyei és Ányos érzékenységének lényegét a „világ (sőt, a »hívások«) által nyújtott örömök iránt való fogékonyságként, a szenzualista ismeretelmélet antropológiai irányban való kiterjesztéseként” fogja fel, s elkülöníti az érzelmességtől mint irodalmi irányzattól (13). Pintér Márta Zsuzsanna viszont a Bíró által érzelmesnek nevezett regényeket – *Bácsmegyey*, *Siegwart* – nevezi érzékenynek, s ez a kettség akár zavaró is lehet az olvasó számára. Talán nem lett volna haszontalan legalább a kötet bevezetőjében reflektálni az érzékenység fogalmának összetett voltára, az irodalomtörténet-írásban való alkalmazásának történetére, az utóbbi év-

tizedek irodalomtörténet-írásában megfogalmazódott különböző pozíciókra is.

A kötetben olvasható tanulmányok nem az irodalomtörténet-írás és az antológiák által leginkább favorizált verseket tárgyalják (*Egy boldogtalannak panaszai a halavány holdnál*, *Egy terhes álomtalan éjjelemkor*, *Kalapos király*), hanem inkább Ányos tájékozódásának és műveinek sokszínűségére irányítják a figyelmet. E sokszínűsége tekintettel felmerülhet a kérdés, vajon a sokféle érdeklődés hogyan kapcsolható össze az érzékeny költő alakjával? Vajon hogyan függ össze Ányos nemzetfogalma, egyházirodalmi tevékenysége, az antik irodalomhoz való kötődése az érzékenységgel? Jelen kötet sok érdekes új meglátást tartalmaz, s csak remélni lehet, hogy e részeredmények előbb-utóbb újabb szintézissé állnak össze.

Laczházi Gyula
(ELTE BTK)

Maczák Ibolya: Papírdarabok. Pilinszky János drámaírói munkássága

Budapest, Balassi Kiadó, 2015, 236 l.

Az utóbbi év Pilinszky drámaival és színházi gondolkodásával kapcsolatos munkák tekintetében termékeny volt. Ez főképp azért szerencsés, mert eddig sem a színháztudomány, sem az irodalomtudomány nem foglalkozott alaposan ezzel a lírai hangvétellő, bonyolult szöveghagyományú, színházi környezetben nehezen érvényesíthető és befogadható szeptéval a Pilinszky-életműnek. Sepsik Enikő új kötetében (*Pilinszky János mozdulatlan színháza Mallarmé, Simone Weil és Robert Wilson*

műveinek tükrében, Bp., L'Harmattan-KRE, 2015 [Károli Könyvek]) a költészet és a színházi gondolkodás viszonyát elemzi. Végigvezeti az olvasót Pilinszky színházról való gondolkodásától indulva színházi, drámai kísérletein, figyelembe véve az európai, főképp a francia és az amerikai színháztudomány legújabb kutatásait.

Maczák Ibolya hiánypótló kötetét Pilinszky drámaírói munkásságáról egy egészen más szempontból beszél. Első változata szakdolgozatnak készült a Szín-

ház- és Filmművészeti Egyetemen, de már eredeti formájában is túlmutatott annak keretein, így a szerző témavezetőjének, Győrei Zsoltnak ösztönzésére kibővítette és könyvvé kerekítette írását. A szöveg a munka során tartalmilag is alakult, formálódott, ezt a kiérlelt változatot tartja most kezében az olvasó. Maczák Ibolya, akinek nevét és kiemelkedően alapos munkáit eddig is jól ismerték a régi magyar irodalom kutatói, új könyvében filológiai módszerekkel elemzi Pilinszky nyomtatásban is megjelent drámai műveit, bemutatva az író szerkesztői, kompiláló technikáit, stílusának alakulását. A bő szöveganyagot mozgó kötet elemzésein keresztül a szerző nem csupán azt a fontos kérdést veti fel, hogy Pilinszky drámái mennyire játszhatók, hanem az európai irodalom- és színháztörténet kontextusába helyezi azokat. Olyan inspiráló közegeket, előképeket mutat be a Pilinszky-szövegekkel párhuzamosan, mint a nő-színház, Wilson és Grotowsky színháza, Beckett, Claudel, Max Frisch, Garcia Lorca, Calderón vagy Örkény munkái.

A rövid fejezetekre osztott elemzések fontos kérdésein a szerző élvezetes stílusban kalauzolja végig az olvasót. A drámákat a műfaji besorolás, a keletkezés-történet és a szerkezet részletezése, az előképek feltárása és rövid elemzés során mutatja be.

Pilinszky poetizált drámai életműve töredékessége ellenére is megrendítő és felkavaró. A *Nagyvárosi ikonok* kötetben megjelent, líraiként meghatározott, talán a mai napig legtöbbet játszott *KZ-oratórium*, az egy hét leforgása alatt írt *Gyerekek és katonák*, a Jutta Scherrert ábrázoló fénykép hatására született *Sír-emplék*, az *Urbi et orbi a testi szenvedésről* abszurd és fiktív párbeszéde, az *Élőképek*

Csehovtól kölcsönzött motívumai, az énekesek nélküli operák (*Kopogtatások*, *Vacsora*, *Kiállítás*) terve mind kihívást jelentenek az elemző számára. Maczák Ibolya azonban elegánsan oldja meg a feladatot. A drámák kontextusukban való vizsgálata során a kötetre a tudományos és dramaturgiai elemzés összhangja jellemző. A filológiai alaposág a könyv minden lapját végigkíséri, egyben keretet ad egy a modern drámai irodalom vizsgálatokhoz nem megszokott elemzési módszer kipróbálásához. Köztudott az, hogy Pilinszky sok esetben felhasznált más műveket és átvett részeket egyik munkájából a másikba, átdolgozott szavakat, mondatokat, egész jeleneteket. Maczák Ibolya a barokk hagyomány egyik segédkönyvének, Jeremias Drexel *Aurifodinájának* segítségével kategorizálja az átvételek típusát (*lemma*, *adversaria*, *historia*), s a szövegi példák bemutatása után arra is rávilágít, hogy míg a korai Pilinszky műveiben az átírás különböző eszközeivel élt, a kései munkákban már az „ötletkompiláció” lépett ezek helyére.

De mit is kapunk ettől a különleges módszertől? A szövegek filológia egybevetése olyan motívumokra, párhuzamokra, intertextuális kapcsolatokra, ezeken belül is a belső intertextualitásra és az újraírás különböző módjaira irányítja a figyelmet, melyek a drámák olvasása során könnyen elkerülhetnék még az elemző figyelmet is. A jól adagolt és látványos szövegpéldák nem hagynak kétséget afelől sem, hogy a szerző a tőle megszokott alaposággal járta körbe a Pilinszky-életmű egészét. A komparatív vizsgálat részeként a dramaturgiai szempontú elemzés során a szerző nem ódzkodik attól, hogy értelmezési segítséget is nyújtson, és megvalósítási lehetőségeket tárjon az olvasó elé. A Pilinszky által meg-

kívánt ruhák jelentése, a szakralitás értelmezési síkjai, a Biblia szövegének fontossága, a szerepekhez kapcsolódó mozgások, fények, a térábrázolás sajátosságai vagy az időszerkezet mind olyan részproblémák, melyek megértése nélkül képtelenség fejteni a drámák szövegét.

Az is világossá válik az elemzésekből, hogy a számunkra megszokott dramaturgiától távolodó, hagyományos értelemben vett cselekményvezetés, karakterek, konfliktusok, dialógusok helyett egy monológokra és mozgásra építő, erősen lírai, a magány, a kommunikáció nehézségei, a szeretet, az emlékezés, a vallás és üdvözülés kérdéseit körbejáró drámaszövegeket látunk itt. Ha (Pályi András gondolatmenetét követve) Pilinszky nem tanult

meg színházul, kénytelenek leszünk mi megtanulni pilinszkyül. Ehhez Maczák Ibolya gazdag szakirodalmat felvonultató kötete jó fogódzót kínál. Miközben átfogó és alapos áttekintését adja a Pilinszky-recepciónak, rávilágít arra is, hogy ezek a drámák nagyfokú tudatosságot mutatnak szerkesztettségükben, bonyolult, réteges szövegfelépítésük pedig az értelmezések sokszínűségét teszi lehetővé. Mindenkinek figyelmébe ajánlom e kis kötetet, és a szerzővel együtt remélem, hogy az újralfedezés élménye és szakmai diskurzus felélénkülése kíséri majd a munkát.

Lovas Borbála

(junior kutató, MTA-ELTE Humanizmus Kelet-Közép-Európában Lendület Kutatócsoport)

„Jól őrizd helyedet.” Emlékezések Tarnai Andorra

Válogatta, szerkesztette Tüskés Gábor, munkatárs Bretz Annamária, a képeket válogatta Kecskeméti Gábor, Budapest, reciti, 2014, 123 l.

Borítóján elől a Tarnai-díj bronzplakettjének fényképével, hátul Weöres Sándor címadó epigrammájának kéziratával, különös terjedelmű és főként műfajú kis könyvet vettem némi meglepetéssel a kezembe. A tudományos világban „közönségesen” szaktanulmányokkal szoktunk tisztelegni szeretett kollégáink, mestereink (vagy emléük) előtt kerek évfordulón: ez a *libellus* viszont, első látásra minden különösebb indok nélkül, éppen Tarnai Andor halálának 20. évfordulójára jelent meg. Kivételesen nem szakszövegeket, hanem születésnap-i köszöntőket, a koporsó mellett elhangzott búcsúztatókat, visszaemlékezéseket tartalmaz: a szak-

mai arcélt – beleértve ebbe a tudományos teljesítményt és az emberi habitust – egy-egy alkalmi szöveg szubjektivitást, érzelmkifejezést is megengedő beszédmóddal mutatja meg.

Az anyagot két tömbbe szervezte a szerkesztő és munkatársa. Az első blokk születésnap-i köszöntőket, búcsúztatókat és emlékbeszédeket tartalmaz, ebben a sorrendben. Érthető, hogy itt az ünnepelelt vagy megidézett tudós alakja áll a középpontban: előbb mint érett pályaszakaszba érkezett, de még tervekkel tele 60 éves tudóst köszöntik őt barátai; majd a megrendültség hangján vetnek számot munkásságával és hagyatékával kopor-